

Plan för avel med nötkreatur av raserna väneko, ringamålako och bohuskulla (allmogekon) 2010 - 2014

Föreningen Allmogekon

Föreningen Allmogekon är en ideell rikstäckande förening som bildades 1993. Medlemmarna utgörs bland annat av djurägare som håller nötkreatur av raserna väneko, ringamålako och bohuskulla. Föreningen ansökte om och godkändes av Jordbruksverket som stamboks- och registerförande förening för dessa raser i april 1997.

Målsättning

Målsättningen med föreningens verksamhet är att bevara rester av allmogekon, det vill säga raserna väneko, ringamålako och bohuskulla. Allmogekorna ska bevaras som levande genbanker med så stor genetisk variation som möjligt och med de egenskaper som var kännetecknande för djurgrupperna när det aktiva bevarandearbetet påbörjades.

Raserna väneko, ringamålako och bohuskulla

Vid årsskiftet 2008/2009 fanns totalt 86 handjur och 290 hondjur i 66 besättningar samt 46 spermasamlade tjurar av väneko, ringamålako eller bohuskulla. Allmogekon var förr ett känt begrepp och var den ko som förr var allmän i hela vårt land. Det är troligt att den härstammar från en såväl nordlig som sydlig invandringsväg till Sverige.

Respektive ras är indelad i ett antal kolinjer, där varje kolinje har en äldre stamko, en så kallad founder som ursprung.

Väneko

Vänekon upptäcktes i en sluten besättning på en gård i Väne-Ryr i nordvästra Västergötland i början av 1990-talet, då alla rester av den behornade sydsvenska allmogekon ansågs vara utdöda. Vid upptäckten hade sedan 1850-talet i stort sett ingen inkorsning med andra raser skett i djurgruppen. I denna ras har också inlemmats en behornad ko av äldre typ från Värmland som betraktas som en undergrupp (subgrupp) till vänekon och hålls så långt möjligt som en egen kolinje under benämningen ”Runa-linjen”.

Ringamålako

Ringamålakon upptäcktes på en gård i Ringamåla socken i Blekinge 1991. En grupp djur hade där framlevt i stort sett i 40 år utan inblandning av semintjurar eller tjurar från andra besättningar. Ringamålakon påminner om och har troligen sitt ursprung i 1940-talets SRB med möjliga inslag från den gamla RSB:n. I denna ras har senare inlemmats en tjur och sju hondjur från Rögnaröd i Skåne samt tre hondjur från Granemåla i Blekinge. Båda dessa betraktas som undergrupper (subgrupper) till ringamålakon och hålls så långt möjligt som egna kolinjer inom respektive subgrupp.

Bohuskulla

Bohuskullan upptäcktes på en gård i Skepplanda i västra Västergötland i början av 1990-talet. Bohuskullan är en sydlig rest av den fjällko som förr betade på Kynnefjälls karga hållmarker i Bohuslän på gränsen till Dalsland. I denna ras har också inlemmats två hondjur från Nödinge, nära Skepplanda och hålls så långt möjligt som en egen kolinje under benämningen ”Bolla- linjen”.

Rasernas kännetecken

Väneko

Djuren har kvar sina gamla egenskaper och är därmed spänstiga och lättrorliga samt är goda fodersökare och grovfoderomvandlare. De visar också tydlig brunst och har mestadels god fruktsamhet och lätta kalvningar. De lämpar sig väl som mjölkkor i självhushåll, men är också utmärkta som dikor i in situ bevarande, där de med fördel kan hävda värdefulla naturbetesmarker.

Vänekorna är i allmänhet något mindre i storlek än moderna mjölkkraser. Vikten kan variera, men för kor är den vanligen mellan 500 – 600 kg och för tjurar 700 – 800 kg ibland till och med något mer. Djuren varierar både i färg, teckning och hornställningar. Många djur har vit rygg, det vill säga är svart eller rödbrunt sidiga, men också brokiga och i stort sett enfärgade djur förekommer. Hornen kan vara såväl långa och lyrformade som korta och enkelt bågböjda.

Vid en inventering 1992 fanns i ursprungsbesättningen 31 hondjur och 6 handjur som kunde inrymmas under beteckningen väneko. Antal djur den 1 januari 2009 var 159 hondjur och 42 handjur i inalles 34 besättningar belägna i företrädesvis Götaland men med någon besättning i Svealand. Därutöver fanns sperma efter 24 tjurar i lager. Djurantalet har ökat sedan bevarandearbetet inleddes. I medeltal ökade antalet kalvningar med 4,7 kalvningar per år under perioden 1995-2007. De allra senaste åren har dock antalet djur varit tämligen oförändrat och detsamma gäller för antalet besättningar.

Ringamålako

Djuren har kvar sina gamla egenskaper och är därmed spänstiga och lättrorliga samt är goda fodersökare och grovfoderomvandlare. De visar också tydlig brunst och har mestadels god fruktsamhet och lätta kalvningar. De lämpar sig väl som mjölkkor i självhushåll, men är också utmärkta som dikor i in situ bevarande, där de med fördel kan hävda värdefulla naturbetesmarker.

Ringamålakorna är i allmänhet mindre än moderna mjölkkraser med en levandevikt för kor mellan 400 och 500 kg, medan vuxna tjurar kan bli betydligt tyngre. Djuren är vanligen rödbruna med mindre vita tecken, men enstaka svarta djur förekommer. Formen på hornen kan variera från långa och lyrformade till korta och enkelt bågböjda. Rögnaödsdjuren har stora likheter med ringamåladjuren medan de ursprungliga Granemåladjuren var i det närmaste helt svarta med få vita tecken.

Vid en inventering 1994 fanns i ursprungsbesättningen i Ringamåla 28 hondjur och 9 handjur som kunde inrymmas under beteckningen ringamålako. Antal djur den 1 januari 2009 var 99 hondjur och 39 handjur i inalles 18 besättningar belägna i företrädesvis Götaland men också med ett fåtal i Svealand. Därutöver fanns sperma efter 16 tjurar i lager. Djurantalet har sedan bevarandearbetet inleddes varit svagt ökande, men ingen säkerställd ökning i antal kalvningar per år har kunnat påvisas. De sista åren har antalet besättningar varit tämligen oförändrat.

Bohuskulla

Djuren har kvar sina gamla egenskaper och är därmed spänstiga och lättrorliga samt goda fodersökare och grovfoderomvandlare. De visar också tydlig brunst och har mestadels god fruktsamhet och lätta kalvningar. De lämpar sig väl som mjölkkor i självhushåll, men är även utmärkta som dikor i in situ bevarande, där de med fördel kan hävda värdefulla naturbetesmarker.

Eftersom bohuskullan är en sydlig variant av fjällko är den lik densamma avseende kullighet och vikt samt har samma variation i teckning och färg. Vikten för kor är 400-500 kg, med något tyngre tjurar. De flesta djuren är svart- eller brunsidiga eller helt vita med brun mule och bruna öron. I ursprungsbesättningen lär någon ko ha varit chokladbrun och en annan silvergrå med små fläckar.

Vid en inventering i slutet av år 1993 fanns inalles 10 hondjur och 1 handjur som kunde inrymmas under beteckningen bohuskulla. Antal djur den 1 januari 2009 var 32 hondjur och 5 handjur i inalles 14 besättningar belägna i framför allt Götaland, men med några djur i Svealand samt något enstaka djur i Norrland. Därutöver fanns sperma efter 6 tjurar i lager. Djurantalet har sedan bevarandearbetet

inleddes ökat, men ingen säkerställd ökning i antal kalvningar per år har kunnat påvisas. De sista åren har antalet besättningar varit tämligen oförändrat.

Identifiering och registrering av djur

Registrering och säkerställande av djurs identitet och härstamning är de enskilda djurägarnas och föreningens gemensamma ansvar. Identitetsmärkningen ska ske i enlighet med de regler som finns i Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2007:12) om märkning och registrering av nötkreatur.

Uppgifterna om härstamning ska styrkas av Föreningen Allmogekons officiella härstamningskontroll.

Stambokföringen sker enligt följande. Djurägaren rekviderar och fyller i ett av Jordbruksverket godkänt genbanksintyg på det aktuella djuret och sänder det till genbanksansvarig tillsammans med två foton på djuret varav ett är taget framifrån och ett från sidan. Genbanksansvarig kontrollerar att far och mor finns med i stamboken samt att uppgifterna i övrigt är korrekta, skriver under och sänder två exemplar av genbanksintyget tillbaka till djurägaren samt behåller ett exemplar plus foto för arkivering. Det kontraserade genbanksintyget arkiveras i en pärm och uppgifterna förs in i en handskrivna stambok samt i en Excel-fil som sedan överförs till en databas ”Genbanken på Internet” tillsammans med det inskannade fotot. I databasen finns ytterligare uppgifter om djuret som genbanksansvarig hela tiden uppdaterar med stöd av uppgifter som kommer fram i årsrapporterna från djurägarna, till exempel om djuret har avlidit.

Genbanksregistret är tillgängligt för den som är intresserad, dels i form av uppgifterna i en djurägarpärm men också i Excel-filen. Databasen är emellertid endast åtkomlig för den genbanksansvarige för respektive ras samt för någon/några ytterligare i avelsrådet. Uppgifterna i databasen finns på en särskild server, medan Excel-filen lagras i dator samt på en extra extern hårddisk. Pärm för genbanksintyg samt den handskrivna stamboken förvaras arkivsäkert.

Avelsmål

De gamla lantraserna av allmogekor ska bevaras som levande genbanker utan inkorsning av andra raser och med största möjliga genvariation samt med bibehållande av de gamla egenskaperna och utan ensidiga eller speciella avelsmål, det vill säga utan förädling. Eftersom djurgrupperna är numerärt mycket små är det viktigt att populationerna utnyttjas bevarandemässigt så effektivt som möjligt, det vill säga att så många såväl hondjur som handjur som möjligt får avkomma. På lång sikt är det också viktigt att öka antalet djur.

Avelsarbetets genomförande

Som en försäkran för en framtida ordnad avel och säkerställande av ett hållbart nyttjande skall:

- genbankskontrakt upprättas med samtliga djurägare
- genbanksintyg utfärdas för samtliga djur
- till varje djurägare, som undertecknat genbankskontrakt, distribueras en djurägarpärm innehållande för djurägaren viktig information om bland annat avelsarbetet, förenklad stambok, kolinjeförteckning med mera.
- djuren föras i slutna stambok för att förhindra att annan ras kan blandas in genom så kallad ”utspädning”
- samtliga djur identifieringsfotograferas i samband med stambokföringen
- samtliga djurägare vid varje årsskifte till föreningen inlämna en årsrapport innehållande bland annat uppgifter om det gångna året avseende antalet djur, kalvningar, inhysning, utfodring, sjukdomar, utgångna djur samt andra uppgifter som kan vara av värde i avelsarbetet
- föreningen ha ett avelsråd bestående av styrelsen och genbanksansvariga

- om uppgifter framkommer i årsrapporten, till exempel vissa samband som kan tyda på ärftliga defekter eller att det föreligger risk för att en kolinje kan dö ut, som kan föranleda åtgärder av något slag, föreningens avelsråd besluta vilka åtgärder som ska vidtagas
- djur slås ut som företer ärftliga defekter och icke önskvärda egenskaper, till exempel dåligt lynne, samt egenskaper som kan misstänkas vara följden av eventuell senare inkorsning och att om vid en sådan misstanke ett DNA-prov krävs så kan detsamma bekostas av föreningen.
- på grund av det lilla antal individer som varje ras omfattar, utslagning av djur ske först efter samråd med avelsansvarig inom föreningen om inte orsaken är hög ålder, sjukdom eller skada
- stamboken, efter godkännande av avelsrådet, kunna öppnas för djur som befunnits vara intressanta ur bevarandesynpunkt
- matadoravel undvikas utan så många handjur som möjligt användas i aveln och så långa generationsintervall som möjligt tillämpas
- en förteckning över levande och i spermabank användbara tjurar upprättas och årligen uppdateras
- nära släktskapsavel undvikas genom att vid betäckning så långt möjligt tillse att han- respektive hondjur är så obesläktade som möjligt
- djur eller grupp av djur, som senare inlemmats i respektive ras som en subgrupp, så långt möjligt hållas i egen eller egna kolinjer
- ur bevarandesynpunkt intressanta tjurar spermasamlas, så att sperma från flera tjurur ur varje kolinje finns i spermalagret
- så många tjurur som möjligt användas i naturlig betäckning, för att ge en lägre ökning av inavelsgraden och höja antalet djur i den effektiva populationen det vill säga andelen tjurur insatta i avel i proportion till andelen kor insatta i avel.
- djurägare som har svårt att hålla egen tjur eller av andra orsaker inte kan använda tjurur kunna använda spermasamlade tjurur
- kontroll ske så att sperma från tjurur i spermabank endast kan erhållas till stambokförda kor eller till kor som föreningens avelsråd godkänt
- föreningen i övrigt följa och fortlöpande informera djurägare om reglerna för märkning, registrering, stambokföring och officiell härstamningskontroll
- djurägare och funktionärer fortlöpande informeras och uppdateras om aktuell forskning, som kan ha betydelse för avelsarbetet

Utvärdering och uppföljning av avelsarbetet

Årligen sker utvärderingar genom bearbetning av alla uppgifter som kommer in med årsrapporterna. En rapport som bygger på en sammanställning av årsrapporter från 1995 till 2008 har nyligen presenterats. Den behandlar bland annat kalvningar, mjölkade kor, dikor, inhysning och utfodring. Sådana rapporter kommer också fortsättningsvis att sammanställas. En utvärdering av avelsarbetet beträffande vänekon "Bevarandegenetisk status hos lantrasen väneko" har också gjorts som ett examensarbete av Henrietta Andersson för perioden 1993 – 2001 vid Zoologiska institutionen, populationsgenetik, Stockholms universitet. Föreningen har ett bra samarbete med flera populationsgenetiker som kan ge hjälp och stöd vid utvärderingen.

Det dataprogram som föreningen nyligen börjat använda kan vara ett bra hjälpmedel för att förebygga bland annat inavel, hitta eventuella ärftliga defekter, alltför ensidig användning av samma tjur med

mera. Djupare utvärdering, för beräkning av genetisk drift, inavelskoefficient, effektiv population med mera kan endast ske med längre tidsintervaller och då med benäget stöd av populationsgenetiker enligt ovan samt med ekonomiskt stöd av Jordbruksverket.

Avelsplanens giltighetstid och ändringar i avelsplan

Avelsplanen är godkänd av Jordbruksverket och gäller från den 1 januari 2010 till 31 december 2014.

Ändringar i avelsplanen skall ske i samråd med Jordbruksverket

2010-04-06

För styrelsen

Föreningen Allmogekon

Krister Korteback
Ordförande